

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หัตถกรรมนับเป็นการผลิตนอกภาคเกษตรที่มีความสำคัญของไทย เนื่องจากสามารถรองรับแรงงานได้ถึง 5.24 ล้านคน ในปี 2543 (สำรวจรอบที่ 1 (ก.พ.) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ) หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 28.59 ของแรงงานนอกภาคเกษตรทั้งหมด และการจ้างงานในสาขาหัตถกรรมได้เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 14.46 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสาขาการผลิตดังกล่าวเป็นที่พึ่งพิงของกำลังแรงงานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้สินค้าหัตถกรรมยังเป็นที่นิยมของชาวต่างประเทศและทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมาก และการพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมในระดับชุมชนยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบท ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของธุรกิจชุมชน เพื่อยกระดับรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน นอกจากนี้การส่งเสริมอุตสาหกรรมหัตถกรรมในชุมชนจะมีส่วนช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ

กระดาษสา เป็นกระดาษพื้นเมืองทางภาคเหนือที่ผลิตด้วยมือ วิธีการทำกระดาษสาถูกเผยแพร่เข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนาจากประเทศจีน เพื่อใช้ทำบันทึกคำสั่งสอน ดังนั้นการใช้กระดาษสาของชาวพื้นเมืองทางภาคเหนือจึงเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างมาก กล่าวคือ การตกแต่งถวายทานแทบทุกประเภทจะตกแต่งด้วยกระดาษสาทีต่าง ๆ ให้สวยงาม เพื่อใช้ในงานเทศกาลต่างๆ ของวัด และพิธีกรรมต่างๆ (ชาติ ประชาชื่น , 2544)

การผลิตกระดาษสาในต่างประเทศ ประเทศจีนนับได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดของการผลิตกระดาษชนิดต่างๆ โดยชาวจีนได้ผลิตกระดาษขึ้นมาใช้ตั้งแต่ตอนต้นคริสต์ศตวรรษ นับเป็นเวลาสองพันปีมาแล้ว ชาวจีนได้ผลิตกระดาษจากวัสดุต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะกระดาษสาซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ในสมัยขงจื้อใช้ทำหมวก ทำเสื้อผ้า เกราะป้องกันอาวุธ ผ้าปูที่นอน ผ้าม่าน ฉากบังตา ปกหนังสือ และใช้เป็นกระดาษเขียนบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นรู้จักการทำกระดาษมาเป็นเวลาประมาณพันสี่ร้อยกว่าปีมาแล้ว และรู้จักการผลิตกระดาษก่อนชาวยุโรปมากกว่า 500 ปี กระดาษที่ญี่ปุ่นผลิตด้วยมือหรือกระดาษสาที่มีชื่อเรียกว่า "Washi" ใช้ในชีวิตประจำวันต่างๆ มานานหลายศตวรรษ เช่น ใช้ทำเสื้อผ้า ฝาครอบตะเกียง ฉากบังตา กระดาษเขียนบันทึกข้อความ ใช้ทำแบบ และใช้ในการวาดภาพต่าง ๆ (ข้อมูลสิ่งที่น่าสนใจในตำบล, 2545)

บ้านต้นเปาหมู่ 1 เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเกี่ยวกับการเป็นหมู่บ้านทำกระดาษสา ซึ่งเป็นจุดเด่นของหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมหมู่บ้านต้นเปาจะทำกระดาษสาเพื่อส่งขายเป็นวัตถุดิบในการทำกระดาษสาที่บ้านบ่อสร้าง ทำให้ความชำนาญเกี่ยวกับการทำกระดาษสาและผลิตภัณฑ์จากกระดาษสาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของหมู่บ้านต้นเปา เนื่องจากประชากรในแต่ละครัวเรือนของหมู่บ้านจะมีความชำนาญเกี่ยวกับการทำกระดาษสาสืบทอดกันมา ซึ่งหมู่บ้านต้นเปาเป็นจุดสังเกตเห็นได้ง่ายเนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว คือ บ้านบ่อสร้าง อยู่ติดกับเทศบาลตำบลต้นเปา ติดกับเส้นทางคมนาคมสายหลัก ทำให้เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้รู้จักการทำกระดาษสาของบ้านต้นเปาอีกทางหนึ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพการทำกระดาษสาในลักษณะเทคนิคในการผลิตต่างๆ ในแต่ละกระบวนการทำกระดาษสา เช่น เดิมตะแกรงหรือเฟรมซ้อนสาจะทำด้วยผ้าฝ้าย แต่ปัจจุบันได้มีการประยุกต์ใช้ตาข่ายในล่อนแทน ซึ่งมีความคงทนมากกว่าการใช้วัสดุเดิมนอกจากนี้ การทำกระดาษสายังมีการประยุกต์ในเรื่องการใช้วัตถุดิบที่เริ่มจะหายาก คือ เยื่อสา โดยใช้เศษกระดาษสาผสมกับเยื่อสาในการทำกระดาษสา และมีการนำน้ำมันเครื่องมาทาที่เฟรมซ้อนกระดาษสาและทิ้งไว้ 1 คืน เพื่อให้เฟรมมีความลื่นและง่ายต่อการลอกกระดาษออกจากเฟรมซ้อนกระดาษสา

ลักษณะรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา ยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมมากมาย ซึ่งแต่เดิมจะเป็นการผลิตในลักษณะกระดาษสาแบบแผ่นเพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงประยุกต์จากการทำกระดาษสาแผ่นเพียงอย่างเดียว มาทำในลักษณะของผลิตภัณฑ์แปรรูปกระดาษสาให้มีรูปแบบการใช้สอยในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น เป็นการเพิ่มมูลค่าและเพิ่มช่องทางการตลาดให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจกระดาษสาในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก

อุตสาหกรรมการผลิตกระดาษสา เป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของภาคเหนือในการผลิตของใช้และสินค้าของที่ระลึกต่างๆ เช่น ร่ม โคมไฟ ถุงกระดาษ สมุดบันทึก ฯลฯ จากคุณสมบัติของกระดาษสาที่มีความคงทน ไม่สามารถย่อยสลายหรือถูกกัดกินโดยปลวกและมอด จึงทำให้มีการนำกระดาษสาไปใช้ในการผลิตสินค้าของที่ระลึกเพิ่มมากขึ้น และธุรกิจการผลิตสินค้าของที่ระลึกนี้ จะเป็นที่นิยมทำในลักษณะของธุรกิจขนาดย่อมในชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นกระดาษที่ผลิตขึ้นในปัจจุบัน มีจำนวนมากขึ้น ตามความต้องการในการนำไปใช้ และจากกระบวนการผลิตนี้เองที่ทำให้เกิดน้ำเสียส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากน้ำเสียที่ปล่อยลงสู่พื้นดินและแหล่งน้ำสาธารณะ

จากน้ำเสียที่ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานของการควบคุมมาตรฐานน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม คือค่าความต้องการออกซิเจนทางชีวเคมี (BOD) พบว่า ค่าความสกปรกที่เกิดขึ้น

ส่วนใหญ่จะมาจากขั้นตอนของการผลิตในขั้นตอนของการแช่ป๋อสา และการต้มเยื่อในอ่างแช่ป๋อ และอ่างต้มป๋อ แต่ปัจจุบันนี้ผู้ประกอบการทำกระดาษสาทั้งที่เป็น โรงงานขนาดใหญ่หรือแม้แต่ โรงงานขนาดเล็กที่ทำกันในครอบครัวต่างก็ตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้นๆ จึงได้มีการจัดการน้ำเสียขึ้น โดยวิธีที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการจัดการน้ำเสียเหล่านี้จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและชุมชนแตกต่างกันอย่างไรผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผล ต่อพฤติกรรมกรบำบัดน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา ก่อนจะปล่อยทิ้งว่ามีวิธีการอย่างไร รวมไปถึงปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

1.2 คำถามในการวิจัย

1.2.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตกระดาษสา มีอะไรบ้าง และมีความรุนแรง หรือผลต่อชุมชน สิ่งแวดล้อมอย่างไร

1.2.2 ผู้ประกอบการทำกระดาษสา มีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหา สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างไร มีการร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหาอย่างไร

1.2.3 องค์กรที่เกี่ยวข้อง (กรมโรงงาน , สำนักงานสิ่งแวดล้อม , อบต.) เข้าไปเกี่ยวข้องกับ ปัญหาดังกล่าวอย่างไร มีกฎระเบียบควบคุมอะไรบ้าง

1.2.4 การจัดการน้ำเสีย ปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ มีการรวมกลุ่มกันแก้ไขหรือต่างคนต่างทำ ผล เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษากระบวนการผลิตกระดาษสา และการจัดการน้ำเสียในตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจ และวิธีการจัดการปัญหาน้ำเสียของผู้ประกอบการผลิต กระดาษสา

1.3.3 เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิตกระดาษสาและ การจัดการน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา ในเขตบ้านต้นเปา หมู่ที่ 1 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.1.1 ผู้ประกอบการทำสา ทั้งรายใหญ่และรายย่อย จำนวน 40 ราย

1.4.1.2 ประชากรที่เกี่ยวข้อง คือ ประชาชนที่อยู่รอบๆ บริเวณโรงงานทำกระดาษสาที่ได้รับผลกระทบจากการผลิตกระดาษสาของผู้ประกอบการทำกระดาษสา

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาจากสถานที่ประกอบการทำกระดาษสา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 40 แห่ง

ในการศึกษาการจัดการน้ำเสียของสถานประกอบการทำกระดาษสา ได้ศึกษาว่าผู้ประกอบการว่ามีการจัดการน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้งลงสู่แม่น้ำลำคลองหรือพื้นที่สาธารณะหรือไม่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการผลิตกระดาษสาที่มีขั้นตอนใดที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ หรือพื้นที่สาธารณะ และการจัดการน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของผู้ประกอบการทำกระดาษสา ว่ามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องผลกระทบของน้ำเสีย และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจัดการน้ำเสีย ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการระดับจังหวัด ได้มีข้อตกลงตามเงื่อนไขของการจัดการน้ำเสีย ให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เจ้าของผู้ประกอบการทำกระดาษสา มีความรับผิดชอบสนใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสียทุกประเภท รวมทั้งหมด 40 แห่ง ในพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษารายละเอียดการดำเนินงาน ที่เจ้าของมีความรับผิดชอบในการตรวจสอบการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ มีความสนใจในการดูแลระบบบำบัดน้ำเสียให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีขอบเขตการติดตามประเมินผลดังนี้

1. กระบวนการผลิตกระดาษสาทำให้เกิดมลภาวะ เช่น

- น้ำเสีย

- ขยะ

- อื่นๆ

2. ผลจากการผลิต และ Pollution ต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อม

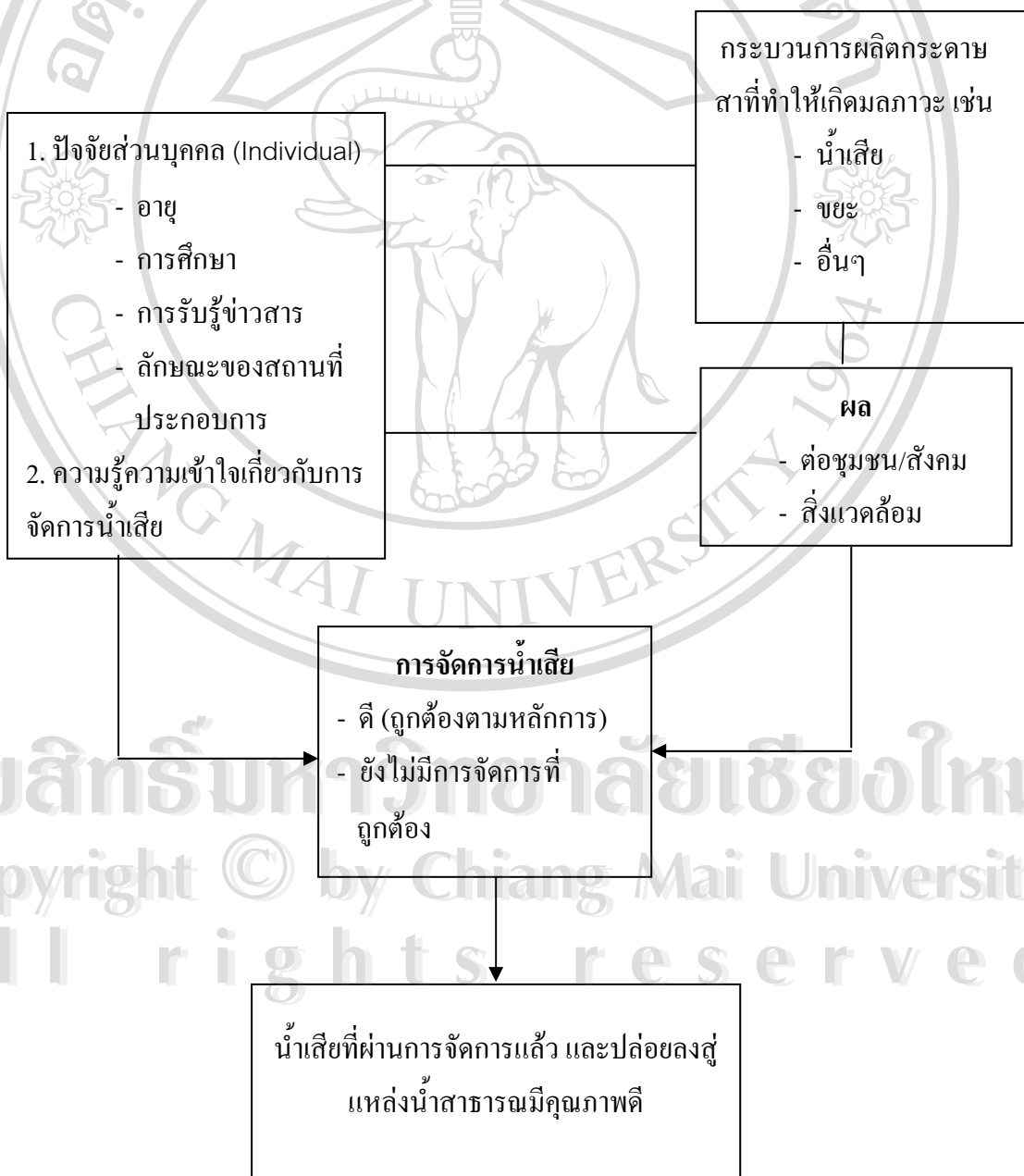
3. การจัดการบำบัดน้ำเสียของผู้ประกอบการทำกระดาษสา

4. ผลจากการจัดการ

- ดี (ถูกต้องตามหลักการ)
- ยังไม่มีวิธีการจัดการที่ถูกต้อง

5. น้ำเสียที่ผ่านการจัดการแล้ว และปล่อยลงสู่แหล่งน้ำหรือที่สาธารณะมีคุณภาพดี (มีเครื่องมือวัด)

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง เพศ รายได้ การศึกษา การรับรู้ข่าวสาร อาชีพ ลักษณะของสถานที่อยู่อาศัย

การจัดการน้ำเสีย หมายถึง วิธีการของผู้ประกอบการทำกระดาษสาในการจัดการน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้ง เช่น

- การใช้เครื่องกรองไร้อากาศชนิดไหลขึ้นของโรงงานกระดาษสา
- การบำบัดน้ำเสียทางชีววิทยา แบบไม่ใช้ออกซิเจน (Septic Tank)
- การบำบัดน้ำเสียโดยวิธีการเติมอากาศ

การทำกระดาษสา หมายถึง การผลิตกระดาษสาจากต้นปอสา โดยวิธีการต่างๆ

น้ำเสียจากกระบวนการผลิตกระดาษสา หมายถึง น้ำเสียที่เกิดจากขั้นตอนการผลิตกระดาษสาทุกขั้นตอน อาทิเช่น ขั้นตอนการต้มเยื่อปอสา ขั้นตอนการย้อมสีกระดาษสา เป็นต้น

ผลกระทบต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม หมายถึง ผลกระทบจากการทำกระดาษสาที่มีผลต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำบาดาลมีกลิ่นเน่าเหม็นอันเกิดจากการทิ้งน้ำย้อมสี เป็นต้น

น้ำเสีย หมายถึง น้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์มาแล้ว ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์จากกิจการทำกระดาษสา ซึ่งน้ำเสียที่ได้นั้นอาจมาจากขั้นตอนการผลิตกระดาษสาทุกขั้นตอน อาทิเช่น ขั้นตอนการต่อเยื่อปอสา, ขั้นตอนการย้อมสีของกระดาษสา เป็นต้น

ผู้ประกอบการทำกระดาษสา หมายถึง เจ้าของ/ผู้จัดการ และพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการทำกระดาษสา

ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง ประชาชนที่อยู่รอบๆ บริเวณโรงงานกระดาษสาที่ได้รับผลกระทบจากการทำกระดาษสา